

*E. Odéstedt, ang. 1933.*Jordens fruktbarhet. Växttiden.

Vidtog man vid olika tillfällen under årets lopp några åtgärder för att försäkra sig om fruktbarhet för jorden och därmed god årsväxt? Knöto sig dessa åtgärder särskilt till årshögtiderna? Vilka åtgärder vidtog man i detta syfte vid julen? Angiv noga motiveringen, om man ännu med säkerhet minns denna, men pressa icke fram någon förklaring om sagesmannen är osäker!

Ex. på åtgärder vid julen:

På julaftonen körde man ut ett lass gödsel på åkern. (Ång. Vrml.). Var det särskilda bestämmelser om vilken tid på dagen det skulle köras ut? Särskilt åkerstycke? Vad ansåg man om resultatet? Känner man till samma sed förlagd till någon annan högtidsdag (ex. i Tornedalen på fettisdagen)? Eller någon motsatt uppgift: mellan jul och nyår får intet gödsellass köras ut. (Vrml.). Varför?

Plogjärnen lades under julbordet för lycka kommande år. (Vgl. 111:229).

På julaftonen gick man ut med drickeskannan och slog på åkrarna för god åring (Smål. 92:43); det sista av julölet slogs ut på mager åker. (Vrml. 1632:3).

Aska från julbrasan ströddes på åkern för god skörd. (Vrml. 926).

En tallrik med all slags mat och dryck ställdes under julbordet, bars sedan på julaftonen ut till den åker, där det växte långhavre, som man ville utrota, man slog sedan tre slag mot nordstjärnan och uttalade en formel. (Vrml. 5037).

En slev kål gavs till den förste, som kom från julottan: "Nu Gu ske lov få vi bra gröe i år å väl bergat!" (Dalsl. 1783:40).

Juldagen åt man kalla bondbönor, som kokats i julgrytan med doppet, då skulle man få god skörd. (Smål. 2411:4).

Midsommaren var den andra stora årshögtiden då man särskilt vidtog åtgärder för jordens fruktbarhet. Ex:

På midsommaraftonen satte man lövgrenar i åkrarna eller strödde blommor över dem. (Smål. 92:43, 92:48).

Man utrotade tistel genom att natten mot midsommardagen gå omkring tre skiften, bärande en tistel från den åker, som man ville befria, varefter man planterade tisteln på det tredje skiftet. (Jtl. 994:4).

På midsommarnatten kunde man också draga dagg för att därmed draga musten från annans åker till sin egen. Hur tillgick det därvid? Vad kallades förfaringssättet, och vad angav man för motiv?

Man gick på midsommarnatten och plockade blommor och gräs från andras åkrar för att draga till sig musten. Hade man någon benämning på detta? Var tog man gräset (på särskilt åkerstycke; i rågångarna)? Hur förfor man med det, som man hade plockat?

Man kunde "skjuta trollskott" på midsommarnatten för att draga åt sig näringen från andras skördar. (Vstml. 3691). Huru tillgick det därvid?

Förekommo några liknande seder vid andra årshögtider? Beskriv dem i så fall!

Vad kunde man vid andra tillfällen företaga? Ex:

Man sådde kyrkogårdsjord i åkrarna för att få bättre skörd. (Öl. 5391). Finnes någon helt motsatt uppgift: man kan förstöra växtligheten genom att strö kyrkogårdsmull på tegarna? (Ång. 2668:2).

Man kunde läsa bort ogräs till någon annan växtplats. (Jtl. 126:15). Minns man någon sådan läsning?

Förekom det att man försökte att skämma åkrar, taga växtligheten från dem? Hade man någon benämning på ett sådant förfarande? Huru tillgick det?
Ex:

Man tog på våren tre nävar jord från grannens åker och kastade på sina egna. (Vgl. 25:31).

Man kunde under vissa ceremonier sätta ner pinnar och knyta på strån i en rågåker, och således skämma den. (Ång. 1365:13). Förekom därvid någon läsning?

Skämmer en åker genom att på midsommarnatten äta där som en hare. (Vrml. 4997).

Man kunde gräva ner en "kattskrott", en orm eller andra smådjur i en annans åker för att "skämma" den eller "taga sädlyckan".

Har det berättats, att man kunde "göra bort" hö för andra, eller flytta växtligheten till annat ställe? Hur skulle det därvid tillgå?

Har man trott, att något slags väsen, "dragdockor", som "rände i löske", kunde draga must och märg ur åkrar? (Vrml. 3567). Vad trodde man f.ö. om dessa väsen?

Hur kunde man skydda ägorna? Genom åtgärder företagna viss dag och tid? När och hur? Genom att gå ett kors över ägorna, genom läsning, spottning m.m.? Genom att bära stål, då man betraktade skörden?

Om förgöring skett, hur kunde det enda upphävas? Måste man anlita trollkunniga, som "ställde igen", eller kände man själv vissa åtgärder för att upphäva förgöringen? Har man hört något om hur sådant tillgick?

Vilka förbud och föreskrifter förekommo med tanke på åkerns växtlighet?

Ex:

Man bör ej fara över åkrar och ängar med lik, ty då förlorar marken sin växtlighet. (Vg. 25:31).

Icke kyrktagen kvinna bör ej få gå över åkrarna. (Nrk. 1575:1).

Man får ej ha stickning med på våren, då man räfsar rent i ängarna, då växer ej gräset. (Smål. 2838:1).

Har man haft talesätt om särskilt fruktbar jord? Ex:

"Bersilders äng och Malderås mulbete är bästa mark i Dalum." (Dal. 3728).

II. Växttiden.

Vilka tydor och märken hade man rörande årsväxten under växttiden? Ex:

"Krokiga ax betyda ett gott år." (Vgl. 111:475).

Det blir dåligt år om ej rågen gått i ax på Urbandagen. (Smål. 2411:3).

"Rågen lejer drängar till midsommar." (Så länge fortsätter den att skjuta sidoskott. Vgl.).

"Grödan växer till den 10:de augusti." (Vgl. 111:475). Vad betyder i det sammanhanget benämningen "Larsmässejacka"?

"Havern växer inte någe förrän den får höra bryne: havren växer med fart först på slutet." (Vstml. 438:3).

"Rovorna börjar inte växa förr än de får höra slaga, när de börja tröska i lada." (Upl. 303:621 a).

Förekommer det sjuka blåbär, så blir det sjuk potatis. (Ång.)

Kornet skulle inte vältras förrän en åkerduva kunde gömma sig i blådingen (brodden. Gotl. 2443).

Vilka för växtligheten särskilt riskfyllda tider har man talat om ("statiden", frosttiderna)?

Vad har man ansett om statiden, den tid då frömjöl blåser ned från barrträden på åkrarna? Vad kallade man denna tid (statin)? Det nedblåsta frömjölet (stån)? Var det i och för sig endast ett gott märke, att sädesbrodden blev gul av detta frömjöl? Varför? Var det riskabelt endast om det samtidigt kom regn, då det sades bliva "frätande" för säden? Vilka talesätt hade man härom?

Vilka tider ha på olika orter ansetts vara frosttider? Ex: de första dagarna i juni, tre dagar före och tre dagar efter midsommar, "Petri fäng" Brynolf, Susanna, Klara, Hippolitus, Johannes Döparens h.h., Lars, Bartolomeus. Vad har man haft för gemensam benämning på frostnätter (skräcknätter, kallnätter, järnnätter)?

Vidtog man några åtgärder för att försöka skydda säden, när man märkte, att det skulle bli frost?

Känner man till, att man brukat tända eldar för att skydda säden, speciellt rågen under vårens frostnätter? Hade dessa eldar någon särskild benämning? Förekom det att hela byalaget samlades och eldade och att man därvid åt någon gemensam måltid? Eller tände var och en för sig en eld?

Förekom det att man hela frostnätter gick fram och tillbaka och drog tömmar över sädesåkern för att hålla den i böljande rörelse, så att den ej frös?

Vidtog man i övrigt några åtgärder för att skydda det växande? Ex:

Ormar upphängdes i ärtåkern för att fördriva insekter, maskar o.d. (Sdm. 95:4).

(Jfr ovan frågorna om att "skämma" åkrar och skydda dem!)

Brukade man skydda åkrarna för fåglar genom att använda fågelskrämmor? Vad kallades dessa (fågelrädsel, hampspöke, fågelskräma)? Hur sågo dessa fågelskrämmor ut? Vilka åkrar skyddade man på detta sätt (veteåkrar, ärtåkrar på våren)?

Känner man till några andra traditioner än de här efterfrågade om växttiden? Vilka äro i så fall dessa?